

Юлія Доброносова,

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та педагогіки
Національного транспортного університету*

ЕТИЧНИЙ ДИСКУРС СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

Сучасний розвиток української освіти і науки визначають різноманітні глобальні і локальні чинники. Більшість викликів, котрі постають перед українською гуманітаристикою, зумовлені тим, що нині українські науковці мають не лише відповідати на щоденні ризики воєнного часу, але й усвідомити, що від адекватності цих відповідей почасти залежить існування українського життєсвіту. В горизонті невизначеності розвивається й українська філософія, тому актуальності набувають дослідження, спрямовані на виявлення точок зростання її пізнавального, ціннісного й комунікативного потенціалу. Мета нашого розгляду — характеристика актуальних тенденцій в етичному дискурсі української філософії, що намітилися після початку повномасштабного вторгнення російської армії в Україну. Наші міркування зумовлені потребою міждисциплінарного пізнання ролі філософії в часи війни, а їх джерельною базою є публікації українських філософів в українських наукових журналах у 2022-2025 роки. У монографії, виданій за рік до повномасштабного вторгнення російської армії в Україну, Анатолій Єрмоленко наголошує на сучасній трансформації етики відповідальності в етику співвідповідальності [6, с. 241]. У цьому річищі сьогодні розгортається й етичний дискурс української філософії. Так у

журналі «Філософська думка» з 2022-го етична проблематика спочатку стає виразним напрямом у розмаїтому річищі філософського осмислення війни, та згодом очевидною стає його пріоритетність. Навіть тоді, коли дослідження українських філософів видаються не центрованими довкола тематики етики, етична лінія в них помітна, що засвідчують і матеріали кількох ініційованих часописом круглих столів. Локальні, глобальні і глокальні чинники появи етичних й аксіологічних викликів воєнного часу опиняються в полі зору українських філософів з середини 2022-го: протягом трьох років у їх працях присутня як власне етична тематика [1; 4; 5; 7; 8; 14], так й етичні питання в контексті пізнання екзистенційної специфіки війни й аксіологічної природи сучасних трансформацій глобалізованого світу [12; 13; 15], трансформацій філософського знання [3], єдності екологічної й етичної проблематики [9], питань філософії комунікації та філософії культури [11]. Етичні акценти присутні у філософсько-антропологічному (Вікторія Козачинська, Валерій Загороднюк, Надія Корабльова), аксіологічному і соціально-філософському (Сергій Пролєєв, Михайло Бойченко, Ярослав Любимий, Вікторія Шамрай), онтологічному і філософсько-культурному (Євген Бистрицький, Тетяна Гомілко, Світлана Лозниця, Людмила Ситніченко) напрямках осмислення війни. Цінними є передусім висновки, важливі для розвитку етики як дисципліни, та концептуальні орієнтири для пізнання соціокультурного, морального й ціннісного розвитку українського суспільства, екзистенційних вимірів існування людини в умовах війни та самореалізації особистості в рамці воєнного часу. Огляд праць українських філософів, опублікованих після лютого 2022-го, засвідчує, що увиразнення етичного дискурсу є однією із відповідей

української філософії на виклики, пов'язані з пошуком нової мови філософії, релевантної часам війни. Відтак можна говорити не просто про новий етап в розвитку української етики, а про усвідомлення її зв'язку з актуальними пошуками філософського-антропології, філософії культури, аксіології, феноменології. Серед прикладів оригінальних підходів до розвитку етичних сюжетів на увагу заслуговують ті, в яких окреслені нові шляхи розвитку етичного знання, створеного науковцями з середини ситуації війни. Це має мотивує філософську спільноту до діалогів всередині українського кола філософії чи гуманітаристики та дискусій із зарубіжними колегами, приклади чого потребують окремого розгляду. Виняткове значення має сміливість науковців у формулюванні пропозицій, в яких відбувається актуалізація етичного знання в розвитку гуманітаристики й освіти в цілому. У цьому плані привертає увагу розмисел Вікторії Шамрай про знецінення цінностей в сучасному глобалізованому світі [15], Сергія Пролеєва — про розлюднення як прикмету війни [11], а в спільній статті двох дослідників [12] маємо приклад осмислення засад новітньої етики утримань, в якій інтерсуб'єктивність постає як моральний імператив. До діалогу філософів із психологами, соціологами і педагогами спонукають міркування Євгена Бистрицького щодо нинішньої війни як екзистенціальної [2; 11], розгляд Євгеном Мулярчуком [10] феноменологічної комплексності почуття ненависті того, хто захищається, до агресора, розкриття Дмитром Шевчуком [16] потенціалу етичних вчень минулого в сучасному контексті та комплексний розгляд українськими філософами окремих категорій етики в актуальному горизонті [1; 4; 7]. Взаємодія філософії з соціумом передбачає також її присутність у публічному просторі, тож етичний дискурс, народжений в наукових

пошуках, нерідко пов'язаний із залученістю філософів як публічних інтелектуалів до сучасного медіапростору, їх спроможністю робити філософське знання відкритим для широкої аудиторії та висловлюватися в форматі філософської есеїстики. Важливою гранню ефективної присутності етичного дискурсу в житті українського суспільства може стати його залученість до інноваційних проєктів в освіті й медіаосвіті та онлайн-енциклопедистики, заходів з протидії інформаційним аспектам війни. Простором апробації пропозицій сучасних українських філософів можуть бути також діалоги в рамках медіамережєвих проєктів, пов'язаних із популяризацією знань про філософію, мистецтво, українську культуру. У цьому плані дороговказом для української філософії у її актуальних пошуках можуть стати думки українського релігієзнавця, історика, громадського діяча Ігоря Козловського [8] про філософію у її первинній орієнтації на самопізнання і самоперевершення людиною себе, в якій увиразнюється єдність антропологічної, етичної й аксіологічної проблематики не лише в форматі теоретизування, а й у форматі досвіду і втілення цінностей в житті людини. У майбутніх наших дослідженнях ми плануємо розглянути потенціал розвитку аретологічної етики в сучасній українській філософії з врахуванням традиції етики чеснот в історії української філософської думки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Афанасьєва Л., Цюрупа М., Вишневський О. Гідність людини як найвища чеснота громадянина-борця за умов воєнної ситуації: соціально-філософський аналіз. *Українознавчий альманах*. 2023. Вип. 33. С. 10–17. DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2023.33.1>

2. Бистрицький Є., Ситніченко Л. Філософія і дискурс війни: конфлікт світів як межа комунікативної теорії Юргена Габермаса. *Філософська думка*. 2022. № 3. С. 64–82. DOI: <https://doi.org/10.15407/fd2022.03.064>
3. Волковський В., Самчук Р. Чи можлива філософія після Бучі: філософсько-теологічні міркування. *Філософія освіти*. 2023. Том 29. № 1. С. 22–51.
4. Гардашук Т. Сучасні інтерпретації щастя та їх застосовність для України. *Філософська думка*. 2023. № 2. С. 172–186. DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2023-29-1-2>
5. Дишкант Т. М., Тарароєв Я. В. Дослідження війни з урахуванням її сучасної трансформації з позиції етичної рефлексії. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2023. №42. С. 21–26. DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v042.2023.4>
6. Єрмоленко А. Дискурс. Комунікація. Моральність. Київ: Наукова думка, 2021. 438 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1y16HUm4gzQawA-ypCdvI4Kz0X02_4n1q/view
7. Йосипенко С. Від справедливої війни до справедливого миру. Моральні засади та межі компромісів під час війни. *Філософська думка*. 2024. № 4. С. 87–112. DOI: <https://doi.org/10.15407/fd2024.04.087>
8. Козловський І. Гідність – це правдивість. Київ: Дух і Літера, 2024. 92 с.
9. Криза довкілля: етичні та екзистенційні виклики: колективна монографія. Київ.: Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, 2024. 313 с.
10. Мулярчук Є. Ненависть як моральне почуття за часів війни. *Філософська думка*. 2022. № 3. С. 98–110. DOI: <https://doi.org/10.15407/fd2022.03.098>

11. Пролеєв С. В., Бистрицький Є. К., Зимовець Р. В., Кобець Р. В. Інший та чужість у глобальному світі: Колективна монографія. Київ: Інститут філософії НАН України, 2024. 372 с.
12. Пролеєв С., Шамрай В. Обстоювання цінностей як місія освіти в контексті війни. *Філософія освіти*. 2024. № 30 (2). С. 8–27. DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2024-30-2-1>
13. Стебельська О. Особливості екзистенційної кризи в сучасному українському суспільстві. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2024. Вип. 52. С. 273–279. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.52.34>
14. Толстов І., Москвін Я. Етика в контексті миру та війни. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*. 2023. Вип. 69. С. 15– 20. DOI: <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2023-69-2>
15. Шамрай В. Війна як знецінення цінностей у глобальному світі. *Філософська думка*. 2023. № 4. С. 5 – 20. DOI: <https://doi.org/10.15407/fd2023.04.05>
16. Шевчук Д. Стоїцизм як філософія екзистенційної стійкості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Філософія»*. 2023. № 24. С. 55 – 60. DOI: <https://doi.org/10.25264/2312-7112-2023-24-55-60>